

♦♦♦ DARVAS MÁTYÁS (ford.)

Johannes Canaparius: Prágai Szent Adalbert püspök és vértanú élete

Vita Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris

*Szeretettel ajánlom e munkát Csóka Gáspár OSB atyának
(A fordító)*

1. Kezdődik Szent Adalbert, Krisztus vértanújának szenvedéstörténete. Van Germániának egy tartománya, kincsekben gazdag, seregekben és vad férfiakban bővelkedő, melyet lakosai Szlávország néven hívnak. Ennek legnagyobb részét a hitetlenség tévelygése mételyezte meg, a teremő helyett a teremtményt, Isten helyett fákat vagy köveket imádnak. Többségük bizony csak nevében keresztény, életvitele pogány, akik miatt a hit ügyét képviselni veszedelem forrása lesz. Ebből a népből is vannak azonban jónéhányan, akik hitükben is igazak és az eljövendő jutalom reményében jócselekedeteket is gyakorolnak. Ezeken a végeken tehát, ahol a keresztény vallás oly szépen virágzott, volt egy Szlavnik nevű, igen tekintélyes és gazdag, igazságszerető és irgalmat gyakorló ritka férfiú; nagy ember e föld minden lakója között, aranyban-ezüstben dúsgazdag, a tobzódás közepette hű öre az isteni törvénynek. A papok tanítása szerint munkálkodva járta útját, s az egész nép kedvelte, de legközelebbi barátságban a szegényekkel volt. Rangjához méltó feleséget vett magához, aki maga is kiváló erényekkel volt teljes: meghallva az Élet igéit még többre szomjazott, ezeket cselekedve pedig nem csillapult éhsége; nem is lelte örömét sem asszonyi hivalkodásban, sem aranyban vagy drágakövekben – legkevésbé sem becsülve, amiket az ostobák a legtöbbre tartanak. Szent jellemű, szent beszédű volt, ahogy mondják, erős a bőjtben, bizalmas Istennel az imában; anyja a gyászoló árvának, az idegennek és özvegynek legkedvesebb nővére. Az előkelők és gazdagok ezért és ezekhez hasonló erényeikért (melyeknek ők maguk szűkében voltak) nagyra tartották őket, és a legnagyobb tiszteletben álltak a szegények sokasága előtt.

2. Így hát (mivel ilyen nemes nászból méltán származik szent utód) a bátor lelkű ifjak között, akiket nemzetek, megszületett nekik a mindegyiküknél szebb fiú, akinek aztán a szent keresztség fürdőjében a Wojteth¹ nevet adták. Mivel nem volt sejtethető, mekkora nagyság lesz majd, szülei külseje és rendkívüli szépsége miatt kímélték és világi pályára szánták őt. Amit azonban a szülők nem csak hogy tévedése, de káros engedékenysége ebben vétett, kijavítja majd a vétek áruló jele, az égi harag kardja. Mert azt láthattad, hogy a csecsemő apró teste hirtelen roppantul növekedésnek indult, és a túlzott föl-püffedéstől hasa egész testénél nagyobb lett; így fájdalma minden órával növekedvén a halálveszedelem kezdte fenyegetni. Kétségbe esnek a szülők: bőven peregnék az apa könnyei és görcsösen karmolja arcát a sápadt anya; gyászba merülve állnak fivérei, az anyai szívben tombol a fájdalom, sem szava, sem lélekjelenléte, sem arcszíne nem marad a megszokott. Mikor végül már maga a halál közeledett, a kegyelmes és irgalmas Úrhoz futottak és – aki az emberek szükségében minden szentnél többet szokott segíteni – Isten Anyját szólítják meg. Innen a templomba mennek szívükben nagy alázattal és töredelemmel; Szűz Mária oltárára helyezve a fiút békítő fogadalmmal esedezve az Úrnak ajánlják őt. Ennek megtörténtével elhárították Isten méltatlankodását, és hasának lelappadásával a fiú visszanyeri előbbi szépségét.

3. A szülők pedig, akik e baj okozói voltak, bűnbánattól indítva dicsőítettek az Urat, aki az emberek jobbítására haragjának ostorát rendelve küldött próbatételt. A fiú pedig növekedve korban és bölcsességben, amikor ideje jött, keresztény műveltséget szív magába; nem is hagyta el az atyai házat, míg fejből nem tudta a Zsoltárokat. Ezután a szabad művészetek tanulására apja Adalbert érsekhez² küldte, aki sosem tért el erkölcsével és életével attól, amit szavaival tanított. Azon szent város élén állt,³ melyet latinul Virginum Civitas, görögül Parthenopolis néven neveztek; város, mely egykor ismert volt a népek közt és a nagyvárosok sorába tartozott, míg I. Ottó⁴ kormányozta királyi jogarral; most azonban a bűnök következtében félig romba dőlt ház, nem túl biztos állomás a hajósok számára. Ebben az időben bizonyos bölcs Ohtrich volt a tanítómester, kinek vezetése alatt (minthogy a tanulmányok mind népszerűbbek lettek) ifjak sokadalma és könyvek nagy tömege volt. Ez az érsek tehát a fiút nagy szeretettel fogadva a szentséges krizmával megerősíti és saját nevével Adalbertnek nevezve iskolába adta. Míg tanult, a Lélek volt elválaszthatatlan kísérője, és gazdagon áradt benne tehetség, értelem és érzékenység.

¹ Csehül: Wojtěch, lengyelül: Wojciech.

² Adalbert magdeburgi érsek († 981).

4. Iskolai tanulmányai teljes ideje alatt nem versengett az egyenlenséget szítókkal és nem állt meg azok tanácsában, akik haszontalanságokba és gyermekteleg elfoglaltságokba merültek; hanem később, amikor valahol megszabott jelölt ki neki helyet mestere, rejtett utakon a szent vértanú hajlékába menekült. Ott az imaórák beosztása szerint leróva fogadalmát, visszatért helyére még mielőtt összetalálkozhatott volna tanítójával. Éjszaka is, hogy ténykedése elkerülje az emberek dicséretét, körbejárta a szegényeket, rokkantakat és vakokat, nyomorúságuk szerint nyújtva nekik segítséget. Hogy pedig a jótettek gyakorlásával ne hagyjon fel, apja és derék anyja mindent biztosítottak számára, sőt, tanítójának is aranyat, ezüstöt és más, emberi szemmel nézve értékes dolgokat adtak, nagy díjat fizetve kedves fiuk tanítatásáért. Ő pedig mindig lankadatlan futással feszítve magát az erények minden gyakorlására, társai közt a legragyogóbban haladt. Tanítójuk távollétében, amikor a többiek üres játékokkal és viccelődéssel könnyítettek az olvasás terhén, ő Dávid nektárjának mézét ízelve lelke nevetésével vidámította magát. Miközben azok az iskola szögletében reggelizve a tanító ételéből lopkodtak, ő lopva fohászokat küldve Úrnőjéhez, angyali eledelt szerzett magának.

5. Nézzük meg most egyéb erényei közt a szent egyszerűség megnyilvánulásait, és hogy már gyerekkorában milyen kiváltságos jelét adta a benne élő nagy tisztaságnak.

Egy nap, miközben hazafelé tartott az iskolából, egyik útitársa földre döntött egy arra járó lányt, majd tréfából rálökte őt is. Összeszaladnak az osztálytársak és nagy hahotával várják, ugyan mit fog tenni. Ő pedig – ő derék együgyűség – azt hitte, hogy – mivel hozzáért felöltözött lányhoz – érvényes házasságot is kötött vele. Ezért hát (a lányra rá se nézve) felkelt az oktalan fiú, és igencsak átadta magát a keserű panaszkodásnak, folytonos könnyzárporban úszó szemmel: „Jaj nekem! Megházasodtam!” Majd „bűnének” kímesterkedőjére mutatva mondta: „Ez házásított meg engem!” Ilyen és ehhez hasonló helyzetekben megnyilvánulva az Istennel eltelt gyerek már akkor sokak figyelmét magára vonta, akik tetteit csodálták és mondogatták: „Áldva áldotta meg e fiút az Isten, mert még az ifjúkor küszöbe előtt a legnemesebb javakra tör ily merészen. Ő háromszor, négyszer boldog, ha a műveltség elsajátítását ilyen mély hittel töltötte meg és megkezdett munkálkodásának futását ahhoz illő kimenetellel fejezi be!

³ Magdeburg.

⁴ Német király 936-tól, császár 962-től 973-ig.

Ezekről pedig tudomást szerzett apja és csodálatra méltó anyja is. Nem csoda – mondják –, hogy ilyen szülőktől ilyen gyermek származott! Apjának igazságérzete virul benne és anyja hitének mása tavaszodik ki bíbor szívében. Nem ismert, hány évig tanult, de hogy a világi filozófiában igen tudós volt, mindannyian tudjuk. Úgy hiszem, azért akarta az Úr, hogy az emberi bölcselkedést tanulja, hogy azután az isteni bölcsesség hegyeire könnyedebb léptekkel juthasson fel; vagy inkább gyermekként a világ keserű poharából kellett innia, hogy majd férfivá válva annál szomjasabb lélekkel igya Isten édes borát.

6. Ezek után tanítómesterét a császár szolgálatára rendelték és a királyi udvarba távozott; Adalbert apát pedig (leróva adósságát a természetnek) e tengerről az örök boldogság partjaira lépett át. Neveltje így – újra meglátogatva hazáját és szereteteit – Prága szent városának főpapja alatt katonáskodásra készen felvette a keresztény katona fegyvereit. Nem sokkal később végzetes gyengeség fogta el ezt a püspököt és az átkos halál miatt eljött utolsó, életét lezáró napja. Utolsó sóhajtásával pedig, ám mikor még lelkének nagy része ott volt testében, a körülállóknak (akik egyike e fiatalember volt) gyenge hangon e szavakat mondta: „Jaj nekem! Milyen voltam, mennyire nem olyan, amilyen most lenni szeretnék! Jaj, én nyomorult! Elpazaroltam napjaimat! Már meddő a bűnbánat! Elveszett most rangom és a hiábavaló vagyom! Ó test, te rothadékony, férgek eledele, hol van most dicsőséged és üres szépséged? Becsaptál engem, becsaptál, hazug világ, magas korral hitegettél, és nézd! A váratlan halál kardjával milyen gonoszul elvette életem! De a szent Isten elleni vétkem bármennyire bocsánatot is nyerhetne még, ha nem tetéznék nyomorúságos halmát a rám bízott nép bűnei. Mert a gyönyörök és kívánságok szabtak nekik törvényt, és nem fékeztem az örjögőt, nem tudtam fékezni a magától pusztulásba hajló népet, amely mindmáig semmit nem ismer vagy tesz azon kívül, amit a Sátán ujjá a szívébe írt. Jaj nekem, mert néma maradtam! Ez az, ami fáj és fájni fog az örökkévalóságban. Mert néztek csak; áldozatul esve a kegyetlen halálnak, egyenes úton a pokolba jutok, ahol a férgem nem pusztul el és tüzem égetni fog örökké és még tovább.” Így szólt és hamarosan elszenderült; nagy gyásszal siratták el. És megrettentek nagy félelemmel, de mindenkinél inkább a fiatal Adalbert, aki ekkoriban léha katona volt. Még aznap éjjel durva zsákruhába öltözve és fejére fehér hamut szórva sorban felkeresi a diplomákat; a szegényeknek bőkezűen szétosztva, amije volt, magát és ügyét könyörgésekkel az Úrnak ajánlotta. A püspöki méltóságot már akkor neki szánták egyesek néma elhatározással, többen pedig nyíltan kimondva is.

7. A püspök halála után pedig nem messze Prága városától gyűlést tartott a magára maradt nép annak a vidéknek fejedelmével együtt, és keresik nagyban, kit állítsanak helyére. Egyhangú választ adtak a kérdésre: Ugyan ki más, ha nem honfitársunkat, Adalbertet, akinek tettei, nemessége, gazdagsága és élete méltó e tisztségre? Ő nagyon is jól tudja, hová menjen, a lelkek vezetését is bölcsen intézi ő. Ugyanazon a vasárnapon, amikor ez a választás esett, egy hatalmas démonról megszállott ember vetődött a templomba, ahol a püspök székhelye volt, és elkezdte nyilvánosan megvallani bűneit, amelyeknek tudatában volt. Összejöttek ekkor az Úr asztalának szolgálói imádkozva érte és szent igékkel szorongatva az ellenséget. Felkiáltott ekkor a megszállott száján keresztül a tisztátalan lélek, mondván: „Mi dolgod neked velem és velük? Azért jöttél, hogy kiszoríts ebből a lakhelyemből! Mit használ üres szavakkal dobálóznok? Attól félek én nagyon, aki e székben fog ülni; akárhol látom vagy hallom őt, nem merészelek ott megállni.” És folyton tajtékozva retentő szavakat és nyögéseket ismételt a démon, majd szörnyű, hosszú fogcsattogtatással végre távozott, épen hagyva az embert. Másnap napkelte előtt hírnök érkezett, mondva, hogy Adalbertet közegyetértéssel valóban püspöknek választották. Összefut a nép és a papság, dicsőítve és hálát adva az Úrnak, hogy megválasztását akarva-nem akarva megjósolta a gonosz lélek.

8. Közben – hazatérőben a szaracén háborúból – Veronába érkezett az uralkodók ékessége, tudniillik II. Ottó, akinek keze erős volt a csatában, apró természetben a legnagyobb kiválóság lakott; derék apjánál jobb uralkodó és (ahogy a hír járta) a legkeresztényibb császár mindenütt. Győztesként, egyszerűs mind legyőzöttként érkezett akkor oda, hogy sereget toborozzon, boszút akarva állni a győzelmével járó károkért, de nem sejtve, hogy kopogtat már közeli halála. Hozzá indult tehát a szláv csapat, jelentést hozva a herceg részéről, és előállította a megválasztott püspököt, kérve, hogy az ő keze erősítse meg a nép választását. Jogos kérésüket nagyon is elfogadva pásztorbot ad neki és (akinek szuffragáneusa⁵ volt) a magdeburgi érsekhez küldte, hogy szentelje püspökké.

Ő pedig urunk, Jézus Krisztus barátai, Péter és Pál ünnepén felszentelve nagy kísérettel lovagol édes hazájába. A ló azonban, melynek hátán ült, nem tajtékozó paripák módjára, nem is fűrgé futással lépkedett, aranytól és ezüsttől csillogó zablát sem hordott, hanem falusi módra, sodrott kenderkötél zablával irányítva lépkedett a rajta ülő tetszése szerint. Megérkeztek Prága szent városába, ahol egykor Vencel herceg uralkodott és végezte ragyogóan az Úr szolgálatában saját szolgálatát. Miután azonban istentelen fivére törétől ne-

⁵ Alávetett püspöke.

mes vértanúsággal végezte be életét, nyilvánvaló jelekkel és nagyszerű csodákkal igazolja érdemeit mind a mai napig. Itt az új főpap saruszíját megoldva mezítláb lép be a városba, majd alázatos és töredelmes szívvel róva le imádságát a lakosok nagy ujjongása közepette elfoglalta püspöki székét.

9. Püspökségének minden egyes napján hittel és hűséggel szolgálta az Urat, mégis sok ideje és meddő küszködése ment rá, hogy a keresztény értékrendre szoktassa a népet. Az egyház vagyionát négy egyenlő részre osztotta. Az elsőt a templom szükségleteire vagy díszítésére, a másodikat a klérus ellátására rendelte; a harmadikat a szegények seregének bőven áradó alamizsnájára szánta, a fennmaradó összegecskét tartva csak fenn saját használatára. Ezenkívül minden ünnepnapon rengeteg alamizsnás szegényt hívott meg, hogy jótékonyágában részesüljenek, áradó bőséggel szolgálva mindazzal, amire szükségük volt. Szokása volt még, hogy minden egyes nap magához vett három-négy embert, akiket az apostoli név tiszteletére étellel-itallal jól lakatott. Ritka volt azonban, hogy (ünnepnapokon kívül) a delelő nap azt látta volna, hogy bármit is eszik, és az éjfél sosem találta őt engedve már álmoságának. Ágya ridegen várta, tollpárna és takaró nélkül, nappal az emberek tekintetének kitéve, éjjel pedig vagy testvére, Gaudentius volt társa, vagy egy vakon született; rajtuk kívül, akik jól megszokott hálóterembeli társai voltak, senki negyedikként nem aludt a házban. Neki magának a puszta föld vagy vékony pokróc és (fejének támasztékaul) egy kő jelentette a hálólhelyet. Sosem ment teli gyomorral aludni és még mielőtt kipihente volna magát, felkelt a szokott imádságban való részvételre. Testét és a test izgágaságát igen kemény böjtökkel törte le, és soha nem egyezett bele, hogy valamely kívánság úrrá legyen akarátán. Szemeinek kevés pihenést, fáradt lábainak semmi kedvezést nem engedélyezett.

10. Végiglátogatta a börtönöket és a fogvatartottakat is, akik sora hosszú, se-rege végtelen nagy volt. Senki sem ismerte nála jobban az ő házanépét, hogy kicsoda, hogy hívják és hol fekszik betegen, vagy hogy egészségüket visszanyerve hányukat várja az élet, hányat küld a halálba sorstól szabott órája. Az ő illő végtisztességük után, ha vetés ideje volt, leszaladt a mezőre és a vetés végeztével örömmel töltötte el, hogy kétkezi munkát végezve lett megélhetése. Majd fáradhatatlan vándorként járta végig a templomokat, az Úrnál közbenjárva alkalmatlankodó barátként sűrűn zörgetve az égi kapukat: hol hosszan térdepelve terjeszti elő kéré imáit, hol könnypatakkal öntözve szívének elhaló sóhajait. Kompletóriumtól egészen a primáig nem hagyta el beszéd a száját, az éjjeli szilenciumot pedig szerzetesi fogadalom mértékéig megtartotta. A prima után a lelkipásztori ügyeknek szentelte figyelmét, figyelmesen végighallgatva a megrabolt szegények, zarándokok és özvegyek jajszavait. Amikor pedig nem foglalták le mások ügyei, egészen a szentmi-

seáldozat bemutatásáig Dávid szavaival⁶ beszélgetett az Úrral; emberhez nem is szólt egy szót sem, míg az Úr asztalához nem állt és a Szentek Szentje felett áldozatként be nem mutatta az anyagi kenyeret. Ezután vagy kétkezi munkát végez, vagy a szent igék táplálékát izleli kedves udvari papjaival. Ezekben telt kedve a hosszú nappalokon, ilyeneken munkálkodott egész éjjel. Ezek voltak hát szokásai, ez a törekvése, ez szabott irányt életének.

11. Egyszer, mikor kompletórium után nekilátott szokásos imádságainak, egy szegény ember – akitől egy aljas rabló életén és épségén kívül mindent elvett – zörgetett be nyomorultul jajgatva a templom kapuján. Ennek hallatán, minthogy az erre szánt pénzből már nem maradt semmi, erősen gondolkodóba esett, mit is adhatna neki; s mivel semmi más nem jutott eszébe, belépve hálófülkéjébe, az egyetlen helyiségbe, mit magáénak mondhatott, elvitte innen a selyempárnát, melynek bíborhuzatát leszedve az egész házban elszórta a tollakat, majd a még ott fekvő koldus kiáltásaira visszasietve csomóba gyúrta az üres bíborhuzatot és a látogatókapu nyílásán át kidobva e bőséges ajándékkal töltötte meg a szegény kezét. E jótett szerzője titokban is maradt volna; ám Myzl, a ház gondnoka erősen keresni kezdte a szolgálkon a párnát, mire ő így csillapította le: biztosan nem ellenséges ember tette ezt, hanem valami nélkülöző; talán szüksége csillapítására vitte el.

12. E jótettek közben sem szűnt meg ontani igehirdető szavait; nem csupán magáért akart jó lenni, hanem sokakkal együtt akart részesedni az üdvösség örömeiben: mindenkinek felebarátja lett együtt szenvedve velük, és mindenkinél inkább a szemlélődésből merítette erejét. Úgy irányult a magasba, hogy felebarátjai gyengeségét nem nézte le, úgy volt közel felebarátai gyengeségeihez, hogy nem szűnt meg a magasba irányulni; úgy tudta megőrizni a titoktartás tapintatát, hogy megvolt benne mind a méltányosan bátorító irgalmasság, mind a szentségre szolgáló fegyelem. Ők azonban ellentétes akarattal a testi érzékiségbe süllyedve nem akarták követni a jó pásztort. Noha új módon legeltették őket égi javakban, a bűnösök seprőjével teltek el. Ő igyekszik, hogy zsenge vetését lelki segítséggel erősítse meg; azok sietnek, hogy ördögi támadásokkal lerombolják, amit épített. Ő arra készül, hogy megszabadítsa népét a démonok és bűnök fogságából; azok annál buzgóbban rögzülnek minden bűnben. Látta hát a püspök, hogy minden módon igyekeztek szembemenni az Isten törvényeivel; látta, hogy szívüket megkeményítve azon gondolkodnak, hogy nagy és újféle gaztetteket vigyenek végbe az Isten ellen; látta, hogy a lehető legjobb kormányzáson igyekvő karjá-

⁶ Ti. zsoldározza.

nak kudarca őt is jobban hátráltatja, mint amennyire a nép hasznára lenne. Megsiratja hát a bünt és keserű gyásszal kíséri a romlott nép pusztulását.

Végül azon gondolkodik, hogy jobb lenne távoznia, mint a vak és önfejtéséről pusztuló népre vesztegetni a fáradságot. Akik e dolog lefolyását az ő saját elbeszéléséből ismerik, azt mondják, három fő oka volt, hogy így cselekedett. Először (mint legsúlyosabb ügy): egy férfi több feleséget tartott; másodszor egyházi személyek botrányos házasságkötése; harmadszor pedig keresztények elfogása és eladása, akiket egy zsidó kereskedő vett meg átkozott aranyakon, a püspök pedig – mivel oly sokat vettek meg – nem tudott kiváltani. Álmában is megjelent neki az Úr ébresztgetve és szólva, hogy keljen fel könnyű szendregéséből. Ő így szólt hozzá: ki vagy, te oly parancsoló tekintélyű; miért kéred, hogy szakítsam meg pihenésem? Így válaszolt: én vagyok Jézus Krisztus, akit eladtak, és íme, újra eladnak a zsidóknak, te pedig még mindig szundikálsz? Ő pedig felugrasztva szívében csendesen meghányja-veti, mire vélje ezt a jelenést. A kérdés megoldásához odahívja társát, az előkelő Wilicót. Ő vált ki a többiek közül préposti tisztségben, őt vonta be minden döntésébe a szent férfiú. Mikor előadta neki a jelenést, őszinte szavakkal és gondolatokkal felelt neki e szelíd hős: „Amikor keresztényeket adnak el zsidóknak, ezt az eladást maga Krisztus szenved el, akinek teste és tagjai vagyunk, és aki mozgat minket.”

13. A szent püspök ezeket józanul megfontolva és szíve mélyéből hosszan sóhajtozva további hasonló esetektől tartott; így megfogadva a tanácsot, mit a fájdalom adott, Rómába megy és az apostoli szék főpapját kérdi gyötrődő panasszal, mit teygen népe ekkora válságában. „A rám bízott nyáj nem akar hallgatni rám és nem fog szavam azokon, akiknek szívét démoni rabszolgaság parancsszavai irányítják. Olyan ország ez, ahol igazságként a testi erő, törvényként az élvhajászat érvényesül.” Erre az apostolutód így szólt: „Fiam, mivel nem akarnak téged követni, szabadulj attól, ami árt; hiszen érdemes legalább magadat nem elveszejtened, ha másoknál nem érsz el eredményt. Ezért tanácsom szerint szakíts magadnak időt elmélkedésre és költözz olyanok közé, akik nyugodt életet folytatnak édes és üdvös tanulmányok közt.” Ettől mint isteni választól fellelkesülve – mivel a szentekre váró örömkre áhítozott lángoló vággyal – elhatározta, hogy otthagyja szülőföldjét és az ismerős népeket. Az Urért akar felkerekedni, elindulni és mintegy új nap alatt szegény öregségben élni. Minden kemény és keserű próba édesnek tűnt neki szeretett Jézusáért; a bőkezű Krisztusért szűkös szegénységet viselni nem annyira megpróbáltatás, mint lángoló szerelem volt számára. Szándékának e megfontolása után ezüstöt bőven osztva a szegényeknek kiüríti a püspöki kincstárát.

14. Rómában tartózkodott pedig e napokban a később Isten kegyelméből uralkodó III. Ottónak édesanyja, a fenséges Teophanu császárnő, akinek szerető gondja volt a szegényekre és őszinte barátság fűzte a legnagyobb és Krisztust igazán kereső férfiakhoz. Megtudva, hogy Adalbert a világból száműzve magát, hogy imádkozhasson, egészen Jeruzsálemig készül utazni, szerét ejtette, hogy titokban bejusson hozzá és Krisztus szerelméért annyi aranyat ajándékozott neki, amennyit az Istennek kedves Gaudentius, a szent férfiú istenáldotta fivére alig tudott eltenni. Ezt még azon az éjszakán hűségesen elosztogatta a szegényeknek, és az utolsó dénárig túladva rajta semmit nem tartott meg magának. Ezután szolgálait hazájukba visszaküldve más ruhát öltött, és a málhacipeléshez szamarat véve három testvért társul választva nekivágott az útnak. Így azzal a szándékkal, hogy meglátogatja az Úr sírját Jeruzsálemben, Monte Cassino hegyére ment, melynek csúcsán kolostor áll, melyet e helyen elsőként a szerzetesek virága és dicsősége, a szent atya, Benedek kezdett építeni, és ott is töltötte – ahogy Gergely mézként áradó szava mondja – életének utolsó részét, és ő írta meg az igaz vallásosság példáját mindenkinek, aki hittel Krisztusban akar élni.

Itt, bár nem volt ismerőse, mégis, az Úr (mivel Ő látta, mi jön majd) gondviseléséből nagylelkű vendéglátásban volt része. Néhány nappal később, mikor folytatni akarta megkezdett útját, odalépett hozzá a hely apátja és vele együtt igen nevezetes férfiak, a következő tanácsot adva mintegy csodás módon. Így szóltak: Az út, melyet a boldogság keresésére kezdél meg, távol esik a helyes úttól és attól, mely az életre vezet. Nagy lélekre vall ugyan a mulékony világ zürzavarától való tartózkodás, de minden nap új helyre vándorolni már kevésbé dicséretes. Ahogy ugyanis a téli tenger állhatatlansága rossz a hajósoknak, úgy az egyik helyről másikra kóborlás is veszéllyel fenyegeti azt, aki így tesz. Így hát nem mi, hanem elődeink tanácsa és bátor férfiak példája mondják neked, hogy maradj helyben és annál szabadabban gyümölcsoztesd az égi kegyelmeket. Belátó hősünk ezt a tanácsot nem másként, mint Isten sugallataként fogadva úgy döntött, azon a helyen véget vet küszködésének és a tévelygő bolyongásnak.

15. Míg ezekről gondolkodik, meghíúsítja elképzeléseit az Isten, azt akarva, hogy kedves emberének vágyai egy kicsit többre terjedjenek, hogy így amennyivel most keserűbbek és elsőre küszködve megszerzettek, később annál édesebbek legyenek. Mert amint kedvvel elkezdené ott a szerzetesi életet, amint a legkisebbtől a legnagyobbig mindnyájuk szíve vágya ez lett, hirtelen szörnyű szó üti meg döbönt fülét. Így szólnak ugyanis hozzá: „Jó is, hogy velünk maradsz. Itt öltsd fel a szerzetesi ruhát; itt folytasd életed Isten tetszésére; nemrég épített új templomunkat is, mivel püspök vagy, fel tudod szentelni.” Ennek hallatára hősünk (akinek lelke amúgy is már régóta kavar-

gott) szájára ezt a választ adta a harag: „Vajon embernek vagy számárnak néztek, hogy miután gyermekeim gondjától mentesen megszűntem püspök lenni, most névleges püspökként szenteljem fel házatokat?” Nem is késlekedett, elindult lefelé a hegy lejtőin és mintegy kétnapi utat megtéve elért a nagy férfiúhoz, Nilushoz, akinek nemes érdeme a szerzetesi rendben új hajnalcsillagként ragyog az égbolton; az ő vezetése alatt és az isteni tanokban való oktatása nyomán igen sok csapat harcolt az Istenért. Mindannyian saját kezükkel keresve kenyerüket atyánk, Szent Vazul regulája szerint igyekeznek az égbe vezető lábnyomokat követni. Ettől a hírtől vezetve a szent öreg elé járul és térdre rogyva sokáig ontja könnyeit, választ és baráti vigaszt kérve tőle. Rátéekintve Nilus apát úr már első szavairól felmérte, milyen nagy érdemben jár Isten színe előtt: nem emlékezett rá, hogy mindaddig más, Krisztus szeretetétől ennyire fűtött ifjút látott volna. Így szólt: „Be is fogadnálak téged, édes fiam, ha e befogadás nem lenne nekem és enyéimnek káros, neked pedig a lehető legkevésbé hasznodra. Én ugyanis, ahogy e ruha és szakállviseletem tanúsítják, nem helybéli, hanem görög származású vagyok. A föld pedig, bármily kevéske is, melyen én és az enyéim lakunk, azok tulajdona, akik elől te nagyon is menekülsz. Ha – amit ha Isten is akarná, nagyon is szeretnék – együtt lalnál velünk, ők elveszik, ami az övéké; engem pedig kedves fiaimmal mindenestül kiűznek innen, míg te bizonytalan helyzetedből még bizonytalanabba kerülsz. Hanem fogadd hát meg az atyai tanácsot, és menj vissza, ahonnan jöttél, Róma városába. Miután a jó angyal vezetésével odaérsz, üdvözöld mindannyiunk nevében jó barátunkat, Leó apát urat, és vidd el neki levelünket, mely így szól: „Vagy – amit inkább akarnék – tartsd őt magadnál, vagy, ha ez bonyolultnak látszik neked, ajánld be őt helyettem a Szent Szabbasz apátjához.”

16. E reménytől megerősítve visszatér a megszentelt városba, a városok úrnőjéhez és a világ fővárosába, Rómába. Ezután kitartóan kérdezősködve, hogy melyik kolostor élén áll Leó apát, a járókelők elvezették a Szent Bonifác és Elek-kolostorhoz. Miután belépett és lehetőséget kap az apáttal beszélni, átadta az üdvözlést és a levelet, melyet Nilus apát küldött. Ezt elolvastva, ahogy a hosszú gyakorlat tanította a jellemek kipróbálására, mielőtt befogadta volna őt, elmés módon mindent kiderített róla. Először méltatlankodást kezdett tettetni, arcát elfordítva faggatni, ugyan ki is ő és milyen a szándéka, nehéz és kemény dolgokat kilátásba helyezve és éles elmével kifürkészve belső indítékait. Ám a derék és terveiben állhatatos férfit sem a kemény válasz megtörni, sem az eljövendő próbák zápora egyszer már megragadott szándékától visszahívni nem tudta. Leó apát pedig, mikor látta,

⁷ crevit usque ad *perfectum diem*, vö. Péld 4,17: „Az igaz ember útja, mint a hajnal pirkadása, egy-

hogy nemcsak hogy nem tudta eltéríteni szándékától, de a szörnyűségek halatára még inkább fellelkesült, megígérte neki, hogy be fogja fogadni. Úgy döntött azonban, hogy előbb találkozzon a megalázott főpásztor az apostol-utód úrral, hogy az oly szent atya véleménye és bíborosainak tanácsa határozza meg, mi történjék majd. Miután mindezek rendben megtörténtek, azon a napon, melyen az Úr megmosta és kendővel megtörölte tanítványai lábát, felvette a szerzetesi ruhát a szent püspök. Nagyszombaton, amikor feloldatnak a megkeresztelt katekumenek bűneik bilincsei, az ő fején is megoldják a kámzsát; majd a regula szabálya szerint a barátok sorába iktatva, minél keskenyebb ösvényt keresve kezdte még lángolóbban óhajtani Krisztust. A vele lévő barátok közül azonban ketten már régóta figyelve, hogy szerzetesnek állt, pajzsukat hátrahagyva rútol megfutottak. Egyedül Gaudentius maradt tehát meg az állhatatos férfiú példájánál, a szent férfival együtt követve a szerzetesi életmódot és a helyes fordulatot. Ő vér szerint és lélekben, kétszeresen is édestestvére volt, és gyermekkorától mindig hűségesen ragaszkodott hozzá.

17. Maga pedig teljes engedelmisséggel és alázattal járva a testvérek között, a kísértő bűnök rohamai ellen rettenthetetlen újoncként felövezte magát. Tépelődéseiben mindig alázatos gyónásban keresve menedéket, nem szűnt meg titkos gondolatait lelki embereknek feltárni. Mikor végre elállt a kísértések zápora, az erények új aratására érett meg, és a bűnök feletti győzelem után a szokásosnál is fényesebben ragyogott fel. Szikrázó fényként haladt tehát előre, és egészen a nappal teljességéig növekedett.⁷ Apátja az engedelmisség olyan gyakorlatával ajándékozta meg, hogy a barátok konyhájának felszereléseit vigye vállán, és kézmosóvizükről is gondoskodjon. Így örvendezett minden testvére szolgálatában. Nem késlekedett mindeközben az irigy ellenség sem, hol nyílt rohammal, hol rejtett csapdákkal harcolva Isten embere ellen. Mikor (hol vízzel, hol borral teli) cserépedényt cipelt, az említett ellenség ravasz álnoksággal esést készít neki, úgy intézve, hogy a szétröpülő szilánkoktól a szent férfi arcát vérözön önti el. Míg ez sokszor megtörtént, ő pedig oly sok alkalommal kért földre borulva kegyelmet, végül figyelemre méltatta az ügyet zavarának megbosszulója, az Isten. Mert egy napon, mikor a testvérek asztalára készült vinni a bort, elgáncsolt lábbal ráesett az edényre, az edény pedig hatalmas eséssel zuhant a márványpadlóra. Hallja ezt messziről a monostor atyja, hallja minden testvér sorban, hogyan esik el a hős – ám nem tudták, hogy ennek az esetnek szerencsés kimenetele lesz. Olyan épségben találták ugyanis az edényt és hiánytalanul a bort, mintha

re világosabb lesz, míg *fényes nap* nem lesz.”

semmi esés nem történt volna. Máskor egy előkelő asszony érkezett monostorukba, hogy imádkozzék; és mikor felszólították, hogy náluk költson el szeretetlakomát, bevallja, hogy már hét éve nem ízlelt kenyeret. Ám ő felismerve, hogy az önmegtartóztatás e formája gyengeségére rögzült meg benne, odahozva egy kenyeret az üdvhozó kereszt jelét rajzolta rá, majd az épp étkező úrnőnek adta, mondván: „Leányom! Az én Uram, Jézus Krisztus nevében egyél kenyeret! Nem szabad megsértened a szent szeretetlakomát, mert hiszen az Ő szerelméért parancsolok rád, hogy fogadd el ezt a kis ételt.” E szóra a hittel telt asszony a kenyérajándékot megízelve, hálálkodva visszatér házába. Ezután pedig a közönséges ételeket fogyasztva azt meséli az embereknek, hogy egész élete megváltozott; és mindenki dicsóítja az Úristent. Arról sem kell hallgatni, amikor egy bizonyos János (aki most a város prefektusaként közismert) lányát kegyetlen láz fájdalma kezdte gyötörni. Mikor Isten embere megszentelt kezével megérintette őt, parancsára teljesen elhagyta testét a gyengeség.

18. Ám a mainzi érsek, meglátva, hogy a szent főpap nyája pásztor nélkül jár, követeket küldött egy levéllel, akik által sürgetik az apostolutód urat a szent férfiú visszatérése ügyében. Össze is hívtak Rómában egy tanácskozást ez ügyben, és nagy vita indult mindkétfelől: azok részéről, akik félték, hogy elveszítik a szerzetest és azok részéről, akik tekintéllyel bíró pásztorukat keresték itt. Mindkét fél sokáig küzdött egymással csatázó érvekkel: végül éppen hogy, de a követség vezetője érdemelte ki a kétséges győzelmet. Ez a férfi fivére volt a fejedelemnek,⁸ akinek földjén püspök volt ő, akiről a vita szólt. Akkor az apostolutód nem annyira szándékának, mint inkább az isteni jognak engedve ilyen választ adott: „Visszaadjuk, amit jogosan kérnek, bár e jó atyától már elfajzottak a fiak, és pedig a következő megkötéssel: ha hallgatnak rá, maradjon náluk és legyen pásztoruk, teremjenek alatta százszoros termést. Ha pedig nem hajlandóak eltérni megszokott gazságuktól, emberünk veszély nélkül térjen vissza és hagyja ott a gonoszok társaságát.” Mikor ezeket mondta válaszul, vége lett a tanácskozásnak, és az összejövetel feloszlása után ki-ki visszatért hazájába. Búsulnak a szerzetesek, a követek vidám szívvel és nagy ujjongással távoznak. Mikor útjukat megtéve Prágába értek, minden korú és nemű nép jön eléjük és mintha örülnének, úgy fogadták őt. Kezet adnak és megígérnek mindent, mint akik örülnek hazatérése felett, és tanítását követve teljesen meg akarnák javítani korábbi életüket.

⁸ II. (Jámbor) Boleszláv cseh fejedelem (967–999).

19. Ám kicsivel később hatalmába kerítette őket a tunya restség, és a prédikációkkal nem törődve mindenféle istentelenségre kerül sor. A régi vétkek emlékeitől kísértve ugyanis visszaesnek a testiségbe, és kárba vész a pásztor fáradozása és a jó atya gondos törődése. A többi között ez a gyászos és nyomorult gaztett esik meg: egy nemesember feleségét nyilvánosan megvádolják, hogy egy klerikussal paráználkodott. Amikor szülei barbár szokásuk szerint a házasságtörésért fővesztést kértek rá, ő elszalad szélsebesen, amíg szóval és futással el nem ér ahhoz, akit keresett: a püspökhöz. Ő pedig, mivel ki akarta szabadítani kezük közül az asszonyt, bezárta az apácák Szent György nevére és tiszteletére fölszentelt kolostorába, amit igen erős falak vesznek körül. Titokban a templomőrre bízta, erősen bízva benne, hogy nők között a nő fájdalomra vigaszt, az oltár védelme alatt pedig életére biztosítékot nyer. A bűnt is magára akarta vállalni, hogy vele mint a vétkek elkövetőjével valami nagy dolog történjen, tudniillik hogy a penitencia gyümölcsei által vagy az asszony életét mentse meg, vagy mindketten egyszerre elítélve haljanak meg. Ezzel a szándékkal, hogy a mártíromság koronájára törjön, meg is tette volna, amit akart, ha nem tartotta volna vissza bölcsen Wilico úr. Eközben istentelen kéz készít kardot és halált az elrejtett asszonynak: fegyveres katonákkal törtek be a püspöki udvarba. Fenygetőzve és kérkedő szavakkal keresik a püspököt, aki az isteni erkölcs és a törvényes rend ellenében akarná megvédeni a házasságtörő nőt. Mikor ő – épp szentségimádással töltve az időt – ezt meghallotta, mivel éjjél volt, a zsolozsmát elmondva megszakította a csendes elmélkedést, és kijött a templomból, amelybe bezárkózott. Ezután testvéreivel, akik vele voltak, békecsókot váltva így szólt: „Minden jót Nektek és imádkozzatok értem, nyomorultért Krisztushoz!” Innen a vértanúság lázában égve, nem lassúdó vággyal és léptekkel eléjük lépve mondta: „Ha engem kerestek, hát itt vagyok.” Egy azonban azok közül, akik mindig rosszat akarnak a jóknak, mindannyiuk nevében így válaszolt: „Hiába reménykedsz annyira a vértanúságban és a nemes vég dicsőségében! Biztos, hogy téves az a »szentség«, amelynek a mi vétünk a feltétele. Nem teljesül az akaratod, hanem más történik, ami jobban fáj: mivel nem kaptuk vissza hamarabb ezt a szajhát, kézre kerítjük fivéreidet, akiken feleségükkel, gyerekeikkel és birtokaikkal bosszuljuk meg ezt a gaztettet!” Miközben a tomboló szláv ezt csaholta a püspöknek, íme, arannyal megrontott áruló került, aki a csapatból titokban kivonva hívja őket, kalauzként ajánlkozva megmutatja a házat, melyben az asszonyt őrzik és a ház örét is. Az ör pedig kezükbe kerülve hol fenyegetésektől, hol baráti rábeszéléstől kísértve sokáig állja a próbát, végül a halálveszélytől megrémülve átadja a (nem ezért rábízott) asszonyt. Elhurcolják szerencsétlent, hiába kapaszkodik az oltárba, és arra ítélik, hogy férje keze alatt szenvedje el büntetését. Mivel azonban ő,

mint igaz ember, ezt nem akarta megtenni, egy hitvány szolga kardjától megcsonkítva fejével fizetett a testével való visszaélésért.

20. Mikor a nép hitványságának ezekkel és a még ennél is nagyobb megnyilvánulásaival nem szállhatott szembe a tanító püspök szava, sír a jó pásztor, hogy a beteg nyájban a gyógyulás semmi jelét nem látja. Ezért, az ezután következő gonoszságok elől szemét becsukni kívánva, újra meglátogatja az édes Róma falait, és a pásztori gyeplőt a kolostor szeretetére cseréli. Megörülnek visszatértének a szerzetesek szent testületei, és kiélvezik szentségének szeretetét. Mindenki szerette ugyanis őt, de mindenki előtt apátja,⁹ aki élére is állította az összes szerzetesi csapatnak, mindjárt maga után. Ő azonban, megelégedve mindenkiből a silánnyal és legrosszabbal, amilyen nagy volt, annyival alacsonyabb rendűnek mutatkozott mindenkinél; amennyivel gazdagabb lelki kincsekben, az emberek szemében annál inkább mindig kicsinek és lenézettnek kívánt lenni. Apátja és a testvérek pedig azt mondják róla, hogy minden erényben végsőkig tökéletes, és a vértanúságon kívül tényleg szent volt. Így napról napra mindig újonnan, erősebbé növekedve az Isten szemlélésének csúcsaira mint legtisztább gerle szárnyalt. Az Úr pedig kinyilatkoztatni óhajtvá neki (akinek érdeme szeme előtt virult) látomásban megmutatja neki a mennyország két rendjét: az egyiket bíbor, a másikat fehér öltözetben, akiknek más megjelenésben azonos az érdeme és mind saját jutalmát kapja: mindkettőnek a Teremtő örök dicsérete az étele és itala. És szó hangzott neki, mondván: mindkettőjük között helyed van, az asztal vendégségében és a legszebb tisztségben is. Mikor az apátnak feltárta e látomást, nem sajátjaként, hanem miként szent Pál a saját kinyilatkoztatásának titkait, mintha más emberé lenne, meséli el. Ezt mondta: „Ismerek ilyen embert, akinek az Úr látomásban ilyen dolgokat tárt fel, és megígérte, hogy meg is adja neki ezeket.”

21. Épp ebben az időben Rómába látogatott a frankok királya, III. Ottó, a ragyogó császár legragyogóbb gyermeke. Gyermekevei tovaszálltával ugyanis, mikor már első szakállá pelyhedzett, érettsége és erénye évei számánál nagyobb, császári tekintélyt követelt neki. Róma pedig, mivel a világ fejének és a városok úrnőjének mondják és az is, egyetlen a városok közül, aki királyi hatalmat adhat; és mivel a szentek közül az elsőnek a testét dédelgeti ölében,¹⁰ méltányos is, hogy a földkerekség vezérét is itt kelljen kijelölni. Épp ezekben a napokban főpapja nagyon magas lázba esve testét a földnek, lelkét az égnek, mindkettőt saját Teremtője kezébe adta. Ottó király pedig,

⁹ Leó apát.

¹⁰ Ti. hogy Péter apostol itt nyugszik.

nagy sereggel átkelve az Alpok haván, Ravenna szent városa mellett jelölte ki királyi táborát. Ott kerülnek elé a levelek az üzenetekkel, miket Róma előkelői és a szenátori rend küld. Közvetlen megérkeztek, mikor még nem látszott a pápa halála, arról biztosítják, hogy egész bensőjükkel sóvárogva és a kijáró ujjongással várják őt; aztán, mikor az apostolutód halálakor mind neki,¹¹ mind nekik¹² igen nagy nehézségeik támadtak, először ezt jelentik be,¹³ majd királyi véleményét kérik, hogy kit tegyenek a helyére. Volt pedig a király kápolnájában egy Brúnó nevű klerikus,¹⁴ a világi műveltségben igen járatos és magának is királyi vér folyt ereiben; nagy tehetségű, de – ami kevésbé jó – a fiatal emberek hevesége is nagy volt benne. Miután (mivelhogy a királynak így tetszett) az idősebbek őt választották, Vulgsius mainzi érsek és társa, Hildebaldus püspök Rómába vezették. S hogy ezután a rómaiak tisztelettel fogadták, az erre kijelölt püspökök apostolutódként hirdették ki. A később odaérkező királyt is római módra, fényesen fogadták; azután mindenki nagy ujjongása között császári rangra is emelték. Örül az előkelőkkel a város köznépe is, a megvert szegénnyel ujjong az özvegyek serege, jogokat ad a népnek az új császár, jogokat ad az új pápa.

22. Ezekben az időkben e legkeresztényebb császár, akinek Isten szolgáira állandó és alapos gondja volt, sűrűn beszélgetett Szent Adalberttel, és bizalmas környezetében tartotta, szívesen meghallgatva, amit csak mondott neki. Ám Vulgsius érsek a régi panaszt szajkózva kéréssel fordul hozzá: ígéretet ígéretre halmoz, minden módon zaklatja, hogy visszavigye őt. Az éves római zsinaton is az egyházjogra hivatkozik, mindenki előtt kijelentve, hogy „jogosat kér”¹⁵: bűnös állapot, hogy minden püspökségnek „be van kötve a feje”, csak Prága özvegy, pástor nélkül; nyíltan követelte, hogy a jogosan kérők meghallgatást, az előzvegyült püspökség férjét nyerje el. Még a hazaútról is, mikor visszaindult hazájába, szüntelenül ugyanezt ismételteti szakadatlan leveleivel; nem is hagy fel ezzel, míg az apostolutód meg nem ígéri neki, hogy megteszi, amit akar. Elszomorodott hát Isten embere, hogy elhagyni kényszerül a kolostort; tudta ugyanis előre, hogy a népet, mely felé pástori gonddal volt adós, gonosz útvjáról senki sem térítheti le. Szomorú lelkét csak az vigasztalta erősen, hogy ha az ott rábízott lelkek között méltó gyümölcsöt teremni nem tudna, az idegenek és megkereszteletlenek közét küldve hittérítőnek áll. Így sok könnyű között elhagyva a testvérek kedves monostorát, az igen bölcs ítéletű Notherius¹⁶ püspök testvérrel elindul az Alpokon túlra.

¹¹ Ti. Ottónak.

¹² Ti. a szenátoroknak.

23. Mikor pedig már közel két hónapja utaztak, Mainzba érkeztek, ahol az itáliai tájakról visszatérve a császár időzött. Isten embere jó időt töltött vele, mert a császár hajlékának elmaradhatatlan, bizalmas látogatója volt. Nem azért volt ez így, mintha hatalmába kerítette volna valamiféle, a világ iránti rajongás, hanem mert kedvelte őt és édes beszéddel a Mennyei Atya iránt szeretetre akarta lobbantani. Így akár nappal, akár éjjel, ha a hely forrataga teret adott rá, szent rábeszéléssel fordult felé, arra tanítva őt, hogy ne nagy császárnak tartsa magát, hanem halandó emberként gondoljon magára, aki szépből hamuvá válik, rothadássá és férgek eledelévé lesz; férjük helyett szolgáljon az özvegyeknek, a szegények és kicsinyek atyjaként mutatkozzon; félje az Istent mint igaz és igazságos bírót, szeresse mint a megbocsátás bőkezű osztóját és az irgalom forrását; aggódva mérlegelje, milyen keskeny az út, ami az életre vezet és milyen kevesen vannak, akik belépnek rajta; a jötevőknek alázatban társa legyen, a gonosztevők vétkei ellen az igazság hevével keljen fel. Ehhez még sokat hozzáfűzve figyelmezteti kedves fiát, hogy vesse meg a jelen élet javait, szeressen az örök élet mellett dönteni, keresse a maradandókat, ne vesse bizalmát időleges és átmeneti dolgokba. Mindenkit, aki a király házában volt, szolgálattal szolgálva, mint aki mindenki szolgálja, úgy veszi kezébe mindenféle szennyesüket, és teljes alázattal látja el szolgálatukat. Éjszakánként is, amikor álmukat aludták, gondja volt rá, hogy lábbelijeiket összekészítse. Az ajtónállótól kezdve egészen a királyi ház fejéig mindenki cipőjét vízzel lemosta, majd tisztán visszatette a helyére. Efféleképp igen sok szolgálatot végzett a házban és minél alantasabbak voltak ezek, annál szívesebben szolgált velük az alázatért. Ám a szolgálatok elvégzője sokáig ismeretlenül, rejtve maradt, mígnem egyszer egy bizonyos Volpharius, a császár minisztere és kedvelt kamarása le nem leplezte a „szent tolvajt”.

24. Egy éjjel álmot is látott, mely ilyesféle volt: úgy gondolta, fivére udvarába ment, és az udvar közepén ház állt, csodáltnivalóan épített, fehérén ragyogó falakkal és tetővel; bent két ágy, egyik neki, másik fivérének szánva. Bár úgy tetszett, hogy mindkettő nagy tisztelettel bír, az ő ágya mégis messze meghaladta a másik összes dicsőségét, bíborban ragyogva és selyemdíszekkel borítva, fejrésznél pedig aranyfonalból szőtt vászonnal gyönyörűen koszorúzva. Fönt pedig a fejrésznél arany betűkkel írva: „A lány és jegyes saját ajándéka ez Neked.” Mikor egynémelyeknek rendre elmesélte a látomást, ezt mondták neki: „Meglásd, hogy Krisztus urunk segítségével vértanú leszel! A király lánya, aki királyi ajándékokat ad neked, ő az Ég Királynője, a

¹³ Mármint a levelek a pápa halálát.

¹⁴ Karintiai Ottó fia, később (996–999) pápa V. Gergely néven.

szentséges Szűz Mária.” Ezeket hallva hatalmas öröm fogta el, és szívének belső szobájába lépve hálát adott a szent angyalok szent Urának és a mindenható Krisztusnak, majd meghajtott fejjel és boldog elméje ujjongásával imádkozik a kegyelem Anyjához, aki a Király trónja mellett ül, mondván: „Dicsőség Neked, Mária, tengernek csillaga, aki kegyes úrnőként méltóztatál rám tekinteni, legalázatosabb szolgálóra!”

25. Éppen ekkortájt ment el Tours-ba, segítségül hívva a szent öreget, Márton. Betért Fleury-be is, mely város érdemessé vált arra, hogy hitvallónk és Benedek atya szent testét kebelébe fogadja; hogy ki is ő az Úrnak, azt itt vakkok visszanyert látása, sánták járása, süketek hallása és égi csodák ezrei is tanúsítják. Betelve e két, számára legkedvesebb atyával folytatott szent beszélgetésekkel, vidám lélekkel tér vissza a császár lakóhelyére. Ezután kezdi meg utolsó bizalmas beszélgetését a császárral, felfedve, hogy milyen szándékai vannak, és mit szeretne tenni, ha Isten is úgy akarja. Beszédje végeztével kölcsönösen békecsókot váltanak és – nem minden fájdalom nélkül – szétválnak a soha már meg nem ismételt ölelésből. A szent férfiú tehát kedves életét erősen a legkedvesebb Jézusnak ajánlva érseke akarata szerint elindult a hitehagyott nemzethez. Tudta ő, hogy tanácsának nem engedelmességek, de hogy engedetlen ne legyen, inkább elindult az elrendelt útra. Az is nagy reménységgel töltötte el lelkét, hogy ha fiainál nem is, de idegenek és barbárok közt lelkeket nyerhet meg. Sok nép lakott ugyanis körülöttük, akik körében vagy mártíromságot nyerhetett magának, vagy a keresztség kegyelmét nyújthatta önekik. Ám ez a leginkább bűnnel mocskolt nép, amelyhez menni kényszerült, nevének gyűlöletében hatalmas gaztettet követett el; mert szüleit (e nemes és kiváló embereket) szörnyű sebbel terítették le, fivéreit és fivéreinek gyermekeit – fiukat az ártatlan lányokkal – mind kegyetlen halállal sújtották: városaikat is tűzzel-vassal feldúlva, minden javaikat kézre kerítették. Ám egyik fivére, míg otthon ezek a szörnyűségek történtek, Boleszláv lengyel herceggel külföldön volt a császár hadi vállalkozásában; a herceg pedig (mert szent fivérét igen szerette) nagy ígéretekkel és baráti segítséggel vigasztalja őt.

26. Hősünk tehát azt gondolva, hogy e gaztettek miatt bezárult előtte az út, nem akart kudarcot vallani az odajutásban, hanem betért az előbb említett herceghez,¹⁷ mert az igen barátságos volt irányában, és ha azt akarta, hogy befogadják őt, követei révén felderíthette a helyzetet. Így is történt, és bizony ellene nagy méltatlankodással e haraggal és dühvel teli szavakat küld-

¹⁵ A rendeletek szokásos jogi formulája úgy szól, hogy „mivel a jogosat kérőtől nem szabad megtagadni a hozzájárulást...”.

ték, mondván: „Bűnösök vagyunk, a gonoszság népe, szörnyű¹⁸ kemény nyakú nép! Te pedig szent vagy, Isten barátja, igaz izraelita és Istennel minden a tiéd. Gonoszok társasága és közössége nem bír el ilyen nagy és szent embert! És mégis, honnan ez az új nép, hogy akiket annyiszor visszavertek, annyiszor elvetettek, nem egy, hanem sokféle szándékúak – újra felkeresi most a püspök? Tudjuk jól – ismétlik kétszer is –, hogy a jámborság máza alatt milyen hazugságot szónokol ez a »szentség«! Nem akarjuk őt, mert ha idejön majd, nem lelki üdvünkért jön, hanem a gonoszságok és jogtalanságok megtorlására, melyeket fivéreivel elkövettünk és elkövetni jól esett. Nincsen, aki befogadja őt, nincs egyetlenegy sem.” Ezeket és ezekhez hasonlókat hallva a szent püspökben annyira felfakadt az öröm nevetése, hogy szokott fegyelméből kevés híja, hogy erősen ki nem esett. Így szól: „Eltörted bilincseimet! Neked mutatom be áldozatul a dicsőséget és a dicséret áldozatát, mert az ő visszautasításuk megoldotta nyakamon a pásztori gond kötelékét és bilincset! Megvallom ma, ó jó Jézus, hogy egészen a Tied vagyok; Tiéd, örök erény Ura, a dicséret, hála és dicsőség! Nem akartad azokat, akik nem akarnak Téged, és akik az igazság útjáról a kívánságéra térnek le.”

27. Ezután a szörnyű barbárság és a pogány bálványimádók felé fenve és készítve prédikációja kardját, azt kezdte mérlegelni szívében, hogy vajon a litviceiek¹⁹ (akiket a keresztények kifosztása és a szegények romlása tett gazdaggá) vagy a poroszok (akiknek a has az istenük és kapzsiságuk halállal fonódik össze) vidékére menjen. Végül hosszú habozás után inkább az a szándék kerekedett felül, hogy mivel ez a tájék szomszédos és ismert az említett herceg számára, Poroszország istenei és bálványai ellen indul harcba. A herceg pedig, megtudva akarátát, hajót ad neki és az út békéjét biztosítandó, háromszor tíz katonával fegyverzi fel azt. Ő pedig először Gdansk városába megy, mely a herceg széles birodalmának szélén van és a tengerrel határos. Ott, mert jöttét az isteni irgalmasság termékenyvé tette, nagy embertömegek keresztelkednek meg. Ott, szentmiséket mutatva be ünnepélyesen, feláldozza az Atyának Krisztust, akinek nem sok nappal később magát fogja áldozatként felajánlani. Ami pedig megmaradt abból, amit ő és a megkereszteltek megosztottak egymással, megparancsolja, hogy gyűjtsék össze, és patyolattiszta kendőbe csavarva elviszi magával útravalónak.

28. Másnap mindenkitől elbúcsúzva hajóra és tengerre száll, és eltűnik szemük elől, hogy sose lássák többé. A hajóutat innen igen gyorsan megjárva,

¹⁶ Notker, Lüttich püspöke 972 és 1008 között.

¹⁷ Boleszláv.

csak pár napra rá partra száll, a hajó pedig visszafordul fegyveres őrségével. Ő maga a nyújtott jótéteményekért hálát adva szállítóinak és a szállítók urának, ott maradt két testvérrel, akik egyike Benedek presbiter volt, a másik szeretett és gyermekkorától fogva társa, testvére, Gaudentius. Akkor nagy hittel hirdetve Krisztust, belépnek a kis szigetre, mely egy kanyargó folyótól körülvéve kör formában tárult az odaérkezők elé. Odaérve pedig a hely birtokosai ökölrel üzték ki őket; és valaki, megragadva a csónak evezőjét, odaállt a püspök mellé, és ahogy épp zsoltárokat énekelt a könyvből, hatalmasat sújtott vállai közé. Kezéből kiütve a másik irányba repül a kötet, ő pedig kinyúlt tagokkal és fővel a földön elterült; ám hogy a leterített test külseje alatt a hívó elme mit gondolt ott belül, nyilvánvalóvá lett a szó szerve által a szív öröme. Így szólt: „Hálát adok Neked, Uram, mert még ha több nem is lesz, kiérdemeltem, hogy legalább egy ütést elszenvedjek az én Megfeszítettemért.” Aztán átkelve a folyó túlsópartjára, ott maradt szombatira. Miután pedig este lett, a falu ura átvezeti Adalbertet, Isten hősét a folyó másik oldalára, a faluba. Összegyűlik mindenfelől a tunya tömeg, és őrzöngő hangon, kutya mód csaholva várja, mi fog vele történni. Akkor szent Adalbert, kérdőre vonva, ki ő és honnan való, vagy mi okból jött oda, ilyeneket válaszolt erre szelíd hangon: „Szláv születésű vagyok, a nevem Adalbert, foglalkozásom: szerzetes, valaha püspöki rendű, mostani hivatalom a ti apostolságotok. Utunk oka a ti üdvösségetek, hogy süket és néma bálványitokat elhagyva megismerjétek Teremtőnket, aki az egyetlen, és akin kívül nincs más Isten; hogy nevében bízva életetek legyen, és kiérdemeljétek, hogy az égi örömök nem múltó hajlékaiban vegyétek el jutalmatokat” – így szent Adalbert. Ők azonban már jó ideje méltatlankodva és kiabálva káromló szavakkal fordulva ellene halállal fenyegetik. És rögtön megütve a földet botjaikkal, husángjaikkal csapásokat mérnek fejére és fogaikkal szörnyen acsarognak ellene, mondván: „Nagy dolog legyen már az is neked, hogy egészen eddig büntetlenül eljutottál; és amint a gyors visszafordulás az élet reményét, úgy egy kis késlekedés is a legyilkolás veszélyét hozza neked. Nekünk és ennek az egész királyságnak, melynek őrői vagyunk, közös törvény parancsol és egyetlen életrend; ti pedig, akik más és ismeretlen törvény alatt vagytok, ha nem távoztok még ma éjjel, holnap fejeteket veszítitek.” Így még az éjjel csónakba tették őket és oda visszavezetve öt napot maradtak az egyik faluban.

29. Míg azon a részen ezek történtek, íme a kolostorban, ahol ilyen nagyság²⁰ nevelkedett, egy megtértnek, Campanarius Jánosnak ilyeneket mutatott meg látomásban az Úr: az ég magasából, mintha repülne, egészen a földig

¹⁸ *Durae cervicis*. Nyilván a Kiv 32,9 „populus iste durae cervicis”-ére utal, bár az apparatus nem hoz „durus” lectiót.

jön le két kendő, fehér, mint a hó és minden szennytől és folttól mentes. Mindkettő fölemeli a földről terhét, azaz egy-egy férfit; mindkettő szerencsés futással átúszik a felhőkön és arany csillagokon. Egyikük nevét azon kívül, aki ezeket látta, nagyon-nagyon kevesen ismerik. Am nem tudni, hogy Nilus atya mit gondolt erről, de kedves sorokkal így szólítja meg ugyanezt a férfit: „Tudd meg, drága fiam, hogy barátunk, Adalbert a Szentlélekkel jár és jelen életét a legboldogabb véggel fejezi majd be.” Ugyanígy testvérenek, Gaudentiusnak is éjjeli álom mondta el talányba szöve, milyen események jönnek. Fölkelve tehát megkérdezi szeretett atyját, meg akarja-e hallgatni álmát. Ő pedig így felel: „Mondd el, amit láttál.” Így szólt: „Arany kelyhet láttam az oltár közepén, mégpedig borral félig telve volt ez, de senki sem őrizte. Így mikor inni akartam a borból, elem állt az oltárszolga és vakmerő tettemet valami parancsoló tekintéllyel megtiltotta, mert sem nekem, sem más embernek nem adná meg erre az engedélyt: azért, mert neked szolgálják azt fel holnap titokzatos lakomán. Míg ezt mondta, elszáll szememről az álom és remegő tagjaimat nagy bénultság szállja meg.” Így szólt: „Fiam, Isten vigye teljesülésbe ezt a látomást; csalóka álmokban nem szabad hinnie senkinek.”

30. Már felvirradt a bíbor napra, mikor tovább mennek és Dávid zoltárával siettetik²¹ útjukat, folyton megvallva, hogy az édes élet öröme Krisztus. Ezután a ligeteket és vaddal teli erdőket elhagyva, mikor a nap delelőre hágott, mezős tájra értek ki. Ott Gaudentius testvér misét mondott, szent szerzetesünk megáldozott, a szentáldozás után pedig az út fáradalmát könnyítendő egy kis ételt vett magához. Szent olvasmányát és az azt követő zoltárt elmondva pedig fölkel a pázsitról és egy kőhajításnyira vagy nyíllövésnyire továbbmenve, egy helyen letelepedett. Itt elfogta az álom, és mivel a hosszú út fáradsága elcsigázta, a bódító álom kiöntötte rá teli bőségszaruját. Végül miután mindnyájan pihentek, utolérte őket a pogányok dühe és nagy rohammal rájuk törtek és mindannyiukat bilincsbe verték. Szent Adalbert pedig ott állva a megköötözött Gaudentiussal és a másik testvérral szemben, így szólt: „Testvéreim, ne törjete le! Tudjátok, hogy ezeket az Úr nevéért szenvedjük el, akinek szentsége meghalad minden szentséget, szépsége minden ékességet, hatalma tévedhetetlen, hűsége egyedülálló. Mi lenne hát bátrabb dolog, mi szebb annál, mint drága életünk a legdrágább Krisztusért kiönteni.” Előugrik a tomboló csapatból a heves Sicco, és teljes erejéből lendítve hatalmas dárdáját, átszúrja szívét teljesen; a bálványok papjaként és az összeesküvők vezéréként mintegy kötelességből üti ezt az első sebet. Ezután odarohantak

¹⁹ Liuticensis

²⁰ Ti. Adalbert.

mind és sebet sebbel keverve töltik ki haragjukat. Kifolyik bíbor vére a mindkét oldalán nyílt sebeken; ő pedig szemét és kezét imában az égre emelve áll. Bő érként folyik ki a piros patak és a kihúzott dárdák hét hatalmas sebet tárnak fel. Ő bilincseiből feloldva kereszt módjára kitarja kezét és könyörgőn ontva imáit, saját és üldözőinek üdvösségéért kiált az Úrhoz. Így száll ki börtönéből ez a szent lélek; így fedi be a nemes test keresztte feszülve a földet; így, a sok vérrel életét is kiöntve élvezi végre boldog lakhelyét és a neki mindig legdrágább Krisztust. Ő szent és legboldogabb férfi, kinek arcán angyali ragyogás, szívében mindig Krisztus volt. Ő hitben erős és minden tisztességre legméltóbb, aki a keresztet, amit akarattal és szívvel mindig hordozott, akkor kezével és egész testével is átölelte! Odarohan mindenfelől fegyvereivel a szörnyű barbár nép, és mert őrzöngését még nem töltötte ki, elválasztja a fejet a nemes testről és levágja vértelen tagjait. A testet onnan szétküldve fejét karóra szúrták; és vidám kiáltozással dicsérve gaztetűket, visszatért ki-ki saját lakhelyére. Krisztus szent és legdicsőbb vértanúja, Adalbert pedig március 24-én szenvedte el ezt, amikor III. Ottó úr, a hívő és hírneves császár uralkodott a királyok felett, pénteken; tudniillik amelyik napon Jézus Krisztus urunk az emberért, ugyanazon a napon szenvedett ez az ember Istenéért – akié az irgalom mindörökké, dicsőség és uralom mindörökkön örökké. Amen.

UTÓSZÓ A *VITA SANCTI ADALBERTI PRAGENSIS EPISCOPI ET MARTYRIS* FORDÍTÁSÁHOZ

Jürgen Hoffman kritikai kiadása²² alapján dolgoztam, mely figyelembe veszi az újabban előkerült kéziratok variánsait is. A kritikai apparátust azonban csak olyan esetekben néztem meg, amikor a szöveg másodszori olvasásra sem volt érthető. Négy-öt ilyen hely ismeretében az a szubjektív benyomásom támadt, hogy Hoffman szélsőségesen érvényesíti a *lectio difficilior* elvét.

A fordításnál törekedtem a szó szerintiségre, legtöbbször akkor sem simítottam el az „éleket”, ha magyarul bevett kifejezés állt rendelkezésre. A „folyó másik *oldalát*” írtam pl. ha a latin a *parsot* használta, hiszen ha „partot” akart volna írni, kézenfekvő lett volna latinul a *ripa* stb.

Ezzel el is érkeztünk a stílus kérdéséhez. Még sosem talákoztam olyan egyenetlen stíllel, mint Canaparius latinsága. A rendkívül egyszerű, időnként tenyeres-talpasan vulgáris szöveget, mely természetesen folyik tollából, szinte minden második mondatban nagy nekigyürközéssel elkanyarítja olyan

²¹ Ti. „rövidítik”, múlatják az időt.

irányba, hogy a legemelkedettebb szentírási vagy vergiliusi helyre rímeljen, vagy egy ismert Horatius-rész szavait használhassa, esetleg a Szent Benedek-féle Regula szavaira futhasson ki a mondat. Példákat nem is írok, elég bárhol beleolvasni az életrajzba, és pár soron belül találunk ilyeneket. Ezután látványos visszazökkenéssel, szokott stílusában kezdi a következő mondatot, hogy aztán a következő adódó (vagy talán keresett) párhuzam kísértésének újra ne tudjon ellenállni. Ez mind stílusban, mind tartalomban olyan hektikus benyomást eredményez, mely még a szentéletrajz műfaját ismerők számára is feltűnő lehet. Hogy középkori példával vessük össze: Einhard Nagy Károlyról írott életrajza is kettős ilyen szempontból, de ő a stílusbeli szélsőséget tudatosan és lehatárolva alkalmazza: maga az életrajz *végig* egyszerű, és csak az Előszó latinsága fennkölt stílusú, bonyolult remekmű – ellenpontként éppen ebben az előszóban jegyzi meg, hogy nem verseng Ciceróval, sőt ő tulajdonképpen nem is tud rendesen latinul. Canaparius (vagy más változatban Campanarius) a háttérben marad, előszót nem ír; csak egyszer, az utolsó előtti fejezetben nyilatkozik meg, mint a Szent egykori szerzetestársa, aki látomásban kap figyelmeztetést Adalbert vértanúságáról. Nem mutatkozik meg Einhard módjára sem briliáns előszóval, sem szándékoltan baltával faragott mondatokkal írt életrajzzal: stílusában valószínűleg magát adja, és döntse el késői olvasója, hogy a nyíltan és burkoltan odacitált, sokszor odaráncigált idézetekkel, rárimelésekkel műveltségét akarta fitogtatni, vagy inkább Adalbert erényeit illusztrálni és hallgatóit tanítani. Én az utóbbit valószínűsítem, és remélem, hogy a fordítás szó szerintisége hűen visszaadja az eredetit, így magyarul is megvalósítva Canaparius szándékát.

²² HOFFMANN, Jürgen, *Vita Adalberti. Früheste Textüberlieferungen der Lebensgeschichte Adalberts von Prag* (Europäische Schriften der Adalbert-Stiftung-Krefeld, Band 2) (Essen 2005).